بۆچی سۆسیالیزم؟.. نووسینی: ئەلبەرت ئەینشتاین.. وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

ئایا کەسێک شارەزا نییە لە پرسە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، بۆی هەیە بۆچوونەکانی لەسەر بابەتی سۆسیالیزم دەربڕێت؟ من بە کۆمەڵێک هۆکار باوەڕم وایە بەڵێ.

با سەرەتا پرسیارەکە لە ڕوانگەی زانستییەوە لەبەرچاو بگرین. لەوانەیە وا دەرکەوێت کە جیاوازییەکی میتۆدۆلۆژیی جەوهەری لە نێوان فەلەکناسی و ئابووریدا نییە: زانایان لە هەردوو بوارەکەدا هەوڵدەدەن یاساکانی قبووڵکردنی گشتی بۆ کۆمەڵێک دیاردەیەکی سنووردار بدۆزنەوە بۆ ئەوەی پەیوەندیی نێوان ئەم دیاردانە تا دەتوانن بە ڕوونی تێبگەن. بەڵام لە ڕاستیدا ئەم جۆرە جیاوازییە میتۆدۆلۆژییانە بە ڕاستی بوونیان هەیە. دۆزینەوەی یاسا گشتییەکان لە بواری ئابووریدا بەهۆی ئەو بارودۆخەی کە دیاردە ئابوورییە چاودێریکراوەکان زۆرجار کاریگەرییان لەسەرە بەهۆی چەندین هۆکارەوە کە زۆر قورسە بە جیا هەڵسەنگاندنیان بۆ بکرێت. جگە لەوەش، ئەو ئەزموونەی کە لە سەرەتای قۆناغی بەناو شارستانی مێژووی مرۆڤایەتییەوە کەڵەکە بووە، وەک دەزانرێت- تا ڕادەیەکی زۆر کاریگەری هۆکارگەلێک بووە و سنووردار بووە کە بە هیچ شێوەیەک لە سروشتدا تەنیا ئابووری نین. بۆ نموونە زۆربەی دەوڵەتە گەورەکانی مێژوو بوونی خۆیان قەرزاری داگیرکاریین. گەلانی داگیرکەر، لە ڕووی یاسایی و ئابوورییەوە، وەک چینی باڵای وڵاتی داگیرکراو خۆیان جێگیر کردووە. بۆ خۆیان دەستیان بەسەر قۆرخکاریی خاوەندارێتی زەویدا گرت و لە ڕیزەکانی خۆیانەوە قەشەیەکیان دانا. قەشەکان کە لە ژێر کۆنترۆڵ و هەژمونی داسەڵاتدابوون، دابەشکردنی چینایەتی کۆمەڵگەیان کردە دامەزراوەیەکی هەمیشەیی و سیستەمێکی بەهایان دروست کرد کە لەو کاتەوە خەڵک تا ڕادەیەکی زۆر و بە شێوەیەکی نائاگا، لە ڕەفتاری کۆمەڵایەتی خۆیاندا ڕێنمایی دەکەن. بەڵام نەریتی مێژوویی، ئەگەر بڵێین، هی دوێنێیە؛ لە هیچ شوێنێکدا بەڕاستی بەسەر ئەو شتەدا زاڵ نەبووین کە **تۆرشتاین ڤێبلن** (Thorstein Veblen) ناوی لێنابوو **"قۆناغی تاڵانچی"** گەشەسەندنی مرۆڤ. ڕاستییە ئابوورییە زانراوەکان سەر بەو قۆناغەن و تەنانەت ئەو یاسایانەی کە دەتوانین لێیانەوە وەریبگرین، بۆ قۆناغەکانی

دیکە ناگونجێن. بەو پێیەی مەبەستی ڕاستەقینەی سۆسیالیزم بە وردی تێپەڕاندن و پێشکەوتنە لە دەرەوەی قۆناغی تاڵانکاری گەشەسەندنی مرۆڤ، زانستی ئابووری لە دۆخی ئێستایدا دەتوانێت ڕۆشناییەکی کەم بخاتە سەر کۆمەڵگەی سۆسیالیستی داھاتوو.

دووەم: سۆسیالیزم بەرەو کۆتاییەکی کۆمەڵایەتی-ئەخلاقی ئاراستە دەکرێت. بەڵام زانست ناتوانێت ئامانجەکان دروست بکات و تەنانەت کەمتریش لە مرۆڤدا بیانچێنێت؛ زانست زۆرترینی دەتوانێت ئەو ئامرازانە دابین بکات کە بەھۆیانەوە بە گەیشتن بە ھەندێک ئامانج، بەڵام خودی کۆتاییەکان لەلایەن کەسایەتیی خاوەن ئایدیالی رەوشتی بەرزەوە بیریان لێدەکرێتەوە بۆ ئەوەی ئەم ئامانجانە بە مردوویی لە دایک نەبن، بەڵکو ژیانی و بەھێز بن- ئەوە لەلایەن ئەو مرۆڤە زۆرانەوە قبوڵدەکرێت و دەبرێنە پێشەوە کە نیوە نائاگایانە پەرەسەندنی خاوی کۆمەڵگە دیاری دەکەن.

ھەر لەبەر ئەم ھۆکارانە پێویستە لەسەرمان ئاگادار بین کە زانست و میتۆدی زانستی قەبارەیەکی لە خۆ گەورەتری نەدەینە لە کاتێکدا پرسی کێشەکانی مرۆڤە؛ و نابێت وا دابنێین کە پسپۆڕان تاکە کەسن مافی ئەوەیان ھەیە رای خۆیان لەسەر ئەو پرسیارانە دەربڕن کە کاریگەرییان لەسەر ڕێکخستنی کۆمەڵگە ھەیە.

دەنگە بێشومارەکان ماوەیەکە جەخت لەوە دەکەنەوە کە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بە قەیرانێکدا تێدەپەڕێت، کە سەقامگیرییەکەی زۆر بە خراپی لەت بووە. تایبەتمەندی دۆخەکە وەھایە کە تاکەکان ھەست بە بێباکی یان تەنانەت دوژمنایەتیکردنی ئەو گرووپە بچووک یان گەورانەی کە خۆیان بەشێکن لێی دەکەن. بۆ ئەوەی ڕۆشنتر بەڵگەکانم بخەمەڕوو، با لێرەدا ئەزموونێکی کەسی خۆم تۆمار بکەم. لەم دوایانەدا لەگەڵ پیاوێکی زیرەک و خاوەن ئاوەزێکی باشدا باسم لە ھەڕەشەی شەڕێکی دیکە کرد، کە بە بۆچوونی من مەترسییەکی جددی لەسەر بوونی مرۆڤایەتی ھەیە، وە ئەو تێبینییەمدا کە تەنیا ڕێکخراوێکی سەرووی نەتەوەیی لە توانایدایە رێ لەو مەترسییە بگرێت. پاشان میوانەکەم زۆر بە ئارامی و روحێکی ساردەوە پێی وتم: –

“بۆچی ئەوەندە بە قووڵی دژایەتی نەمانی ڕەگەزی مرۆڤ دەکەیت؟”

دڵنیام کەمتر لەسەدەیەک لەمەوبەر ھیچ کەسێک بەم شێوە زمانە لەدوانەکی لەم جۆرەی نەدەدا. قسەی مرۆڤەکە کە بەھودە ھەوڵی داوە بە گەیشتن بە ھاوسەنگییەک لەناو خۆیدا و کەم تا زۆر ھیوای سەرکەوتنی لەدەستداوە. ئەمە نیشانەی نامۆبون و دابڕانێکی پڕ لە ئازارە کە لەم ڕۆژانەدا خەڵک بەدەستیەوە دەناڵێنن.

ھۆکارەکەی چییە؟ ئایا ڕێگایەک ھەیە بۆ دەربازبوون؟

وروژاندنی ئەم جۆرە پرسیارانە ئاسانە، بەڵام وەڵامێکی متمانەدار

بەم پرسیارە بۆ خۆی قورسە. لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ بە باشترین شێوە هەو□ ب□د□م، هەرچەندە زۆر ئاگاداری ئەو ڕاستییەم کە هەست و ه□و□کانمان زۆرجار دژ بەیەک و ناڕوونە و ناتوانرێت بە فۆرموڵەی ئاسان و سادە دەرب□بدر□ن.

مر□ق، ل□ یەک کاتدا، بوونێکی تاکەکەسی و بوونێکی کۆمەڵایەتییە. وەک بوونەوەرێکی تاکەکەسی هەوڵ دەدات بوونی خۆی و ئەو کەسانە بپارێزێت کە لێی نزیکترینن و ئارەزووی شەخسی خۆی تێر بکات و توانا زگماکییەکانی پەرەپێبدات. وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی هەوڵدەدات ناساندن و سۆز و خۆشەویستی هاومرۆڤەکانی بەدەستبهێنێت و بەشداری لە چێژەکانیاندا بکات و لە خەمەکانیاندا دڵنەواییان بدات و بارودۆخی ژیانیان باشتر بکات. تەنیا بوونی ئەم هەوڵە جۆراوجۆرانە، کە زۆرجار ناکۆکن بەیەکتر، کاراکتەری تایبەتی مر□ق دیاریدەکات لەوەی چەندە دەتوانێت هاوسەنگییەکی ناوەوەی خود بەدەستبهێنێت و بتوانێت بەشداری بکات لە خۆشگوزەرانی کۆمەڵگادا. تەواو ئەگەری ئەوە هەیە ک□ ه□□زی ڕێژەیی ئەم دووپ□□ن□رە، بە شێوەیەکی سەرەکی بە میرات جێگیر بوبێت. بەڵام ئەو کەسایەتییەی کە دواجار دەردەکەوێت، تا ڕادەیەکی زۆر بەهۆی ئەو ژینگەیەی کە مر□ق ل□ کاتی گەشەکردنیدا بەڕێکەوت خۆی تێدا دەبینێتەوە، بە پێکهاتەی ئەو کۆمەڵگایەی کە تێیدا گەورە دەبێت، بە نەریتی ئەو کۆمەڵگایە و هەڵسەنگاندنی بۆ جۆرە تایبەتەکان لە ڕەفتار پێکدێت. چەمکی ئەبستراکت “کۆمەڵگە” بۆ تاکی مر□ق ب□ مانای کۆی پەیوەندییە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆکانی لەگەڵ هاوچەرخەکانی و بۆ هەموو مرۆڤەکانی نەوەکانی پێشووترە. تاک توانای بیرکردنەوە و هەستکردن و هەوڵدان و کارکردنی هەیە بە تەنیا؛ بەڵام ئەوەندە پشت بە کۆمەڵگا دەبەستێت – لە بوونی جەستەیی و فیکری و سۆزداریدا – کە مەحاڵە لە دەرەوەی چوارچێوەی کۆمەڵگەدا بیری لێبکرێتەوە، یان لێی تێبگەین. ئەوە “کۆمەڵگە”یە کە خۆراک و جل و بەرگ و ماڵ و کەرەستەی کار و زمان و فۆرمەکانی بیرکردنەوە و زۆربەی ناوەڕۆکی بیرکردنەوە بۆ مر□ق دابین دەکات؛ ژیانی لە ڕێگەی کار و دەستکەوتەکانی ئەو ملیۆنەها ملیۆنەی ڕابردوو و ئێستاوە دەکرێت کە هەموویان لە پشت وشەی بچووکی “کۆمەڵگە”ەوە شاراو□ بن.

بۆیە ڕوونە کە وابەستەیی تاک بە کۆمەڵگە ڕاستییەکی سروشتییە و ناتوانرێت ه□□ب□و□شێنرێتەوە- هەروەک چۆن لە دۆخی مێروولە و هەنگەکاندا. بەڵام لە کاتێکدا کە هەموو پرۆسەی ژیانی مێروولە و هەنگ تا بچووکترین وردەکاری بە غەریزە نەگۆڕە بۆماوەییەکان جێگیر کراوە، نەخشەی کۆمەڵایەتی و پەیوەندییەکانی مر□ق ز□ر گۆڕاون و ئام□د□ن بۆ گۆڕانکاری. یادەوەری، توانای دروستکردنی

پێکەوەگرێدانی نوێ، پەیوەندی زارەکی، گەشەسەندنی لە نێوان مرۆڤدا کردووە کە پێویستییە بایۆلۆژییەکان ئەوە ناکات. ئەم جۆرە پێشهاتانە لە نەریت و دامەزراوە و ڕێکخراوەکاندا خۆیان دەردەخەن؛ لە ئەدەبدا؛ لە دەستکەوتە زانستی و ئەندازیارییەکاندا؛ لە بەرھەمە هونەرییەکاندا. ئەمەش ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە چۆن ڕوودەدات کە بە مانایەکی دیاریکراو مرۆڤ دەتوانێت لە ڕێگەی ڕەفتاری خۆیەوە کاریگەری لەسەر ژیانی خۆی هەبێت و لەم پرۆسەیەدا بیرکردنەوە و خواستی هۆشیارانە دەتوانێت ڕۆڵی هەبێت.
مرۆڤ لە کاتی لەدایکبووندا، لە ڕێگەی بۆماوەییەوە، دەستوورێکی بایۆلۆژی بەدەست دەهێنێت کە دەبێت بە جێگیر و نەگۆڕاوی بزانین، لەوانەش ئەو ئیرادە سروشتیانەی کە تایبەتمەندی جۆری مرۆڤن. جگە لەوەش لە ماوەی ژیانیدا دەستوورێکی کولتووری بەدەست دەهێنێت کە لە ڕێگەی پەیوەندیکردن و لە ڕێگەی چەندین جۆری دیکەی کاریگەرییەوە لە کۆمەڵگە وەریدەگرێت. هەر ئەم دەستوورە کەلتوورییەیە لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا گۆڕانکاری بەسەردا دێت و تا ڕادەیەکی زۆر گەورە پەیوەندی نێوان تاک و کۆمەڵگە دیاری دەکات. ئەنترۆپۆلۆژیای مۆدرن لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەی بەراوردکارییەوە لە کەلتوورە بەناو سەرەتاییەکان فێری کردووین کە ڕەنگە ڕەفتاری کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان جیاوازییەکی زۆریان هەبێت، ئەمەش بەندە بە شێوازە کولتوورییە باوەکان و جۆرەکانی ڕێکخستن کە لە کۆمەڵگەدا زاڵن. هەر لەسەر ئەمەیە ئەوانەی هەوڵدەدەن بۆ باشترکردنی چارەنووسی مرۆڤ، ڕەنگە هیواکانیان زەمینەسازی بکات: مرۆڤەکان مەحکوم نین، بەهۆی دەستوورە بایۆلۆژییەکەیەوە، بە لەناوبردنی یەکتر یان لەژێر ڕەحمەتی چارەنووسێکی دڕندە و خۆبەخشدا بن .

ئەگەر لە خۆمان بپرسین کە چۆن دەبێت پێکهاتەی کۆمەڵگە و هەڵوێستی کەلتووری مرۆڤ بگۆڕدرێت بۆ ئەوەی ژیانی مرۆڤ تا ئەو جێگایەی دەتوانرێت جێگەی ڕەزامەندی بێت، پێویستە بەردەوام ئاگاداری ئەو ڕاستییە بین کە هەندێک مەرج هەیە ناتوانین دەستکاریان بکەین. وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا، سروشتی بایۆلۆژی مرۆڤ، بە هەموو مەبەستێکی کردەیی، جێگەی گۆڕانکاری نییە. جگە لەوەش، پێشکەوتنە تەکنەلۆژی و دیمۆگرافییەکانی چەند سەدەی ڕابردوو هەلومەرجێکی دروستکردووە کە لێرەن بۆ مانەوە. لە دانیشتوانی تاڕادەیەک چڕدا ئەو کاڵایانەیان هەیە کە بۆ بەردەوامی بوونیان پێویستن، دابەشکردنی کارێکی زۆر و ئامێرێکی بەرھەمھێنانی زۆر ناوەندی زۆر پێویستە. ئەو زەمانە بۆ هەمیشە تێپەڕی کاتێک ئاوڕدەدەینەوە پێمان وایە سەردەمێکی نمونەیی بووە- کە تاکەکان یان گروپە تاڕادەیەک

بچووکەکان دەیانتوانی بە تەواوی خۆبژێوبن. زیادەڕۆیی نییە ئەگەر بەڵێن مرۆڤایەتی لە ئێستادا کۆمەڵگەیەکی هەسارەیی بەرهەمهێنان و بەکاربردن پێکدەهێنێت.
ئێستا گەیشتوومەتە ئەو ئاستەی کە ڕەنگە بە کورتی ئاماژە بەوە بکەم کە چی بە من جەوهەری قەیرانی سەردەمی ئێمە پێکدەهێنێت. پەیوەندی بە پەیوەندی تاک بە کۆمەڵگاوە هەیە. تاک لە هەموو کاتێک زیاتر هۆشیار بووە لە پشتبەستن بە کۆمەڵگە. بەڵام ئەم وابەستەییە وەک سەرمایەیەکی ئەرێنی، وەک پەیوەندییەکی ئۆرگانی، وەک هێزێکی پارێزەر ئەزموون ناکات، بەڵکو وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر مافە سروشتییەکانی، یان تەنانەت بە بوونی ئابوورییەکەی. جگە لەوەش پێگەی لە کۆمەڵگەدا بە جۆرێکە کە پاڵنەرە ئیگۆییەکانی ماکیاژەکەی بەردەوام زەقتر دەبنەوە، لە کاتێکدا پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی کە بە سروشت لاوازترن، وردە وردە تێکدەچن. هەموو مرۆڤەکان، هەر پێگەیەکیان لە کۆمەڵگەدا هەبێت، بەدەست ئەم پرۆسەی تێکچوونە دەناڵێنن. بەبێ ئەوەی بزانن دیلی ئیگۆیزمی خۆیانن، هەست بە نائەمنی و تەنیایی و بێبەشبوون لە چێژوەرگرتنێکی سادەی ژیان دەکەن. مرۆڤ دەتوانێت مانا لە ژیاندا بدۆزێتەوە، هەرچەندە کورت یان درێژبێت، تەنها لە ڕێگەی تەرخانکردنی خۆی بۆ کۆمەڵگە.
ئانارشی ئابوری کۆمەڵگەی سەرمایەداری وەک ئەوەی ئەمڕۆ هەیە، بە بڕوای من سەرچاوەی ڕاستەقینەی خراپەکارییە. لەبەر چاوماندا کۆمەڵگەیەکی گەورەی بەرهەمهێنەران دەبینین کە ئەندامەکانیان بە وەستان هەوڵدەدەن یەکتر بێبەش بکەن لە بەرهەمی کاری دەستەجەمعی خۆیان- نەک بە زۆر، بەڵکو بە گشتی بە پابەندبوونێکی دەسەزانە بە یاسا دامەزراوە باوەکانەوە. لەم ڕووەوە گرنگە بزانین کە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان- واتە تەواوی توانای بەرهەمهێنان کە پێویستە بۆ بەرهەمهێنانی کاڵای بەکاربەر و هەروەها کاڵای سەرمایەی زیادە- ڕەنگە لە ڕووی یاساییەوە بێت و لە زۆربەی کاتەکاندا… موڵکی تایبەتی تاکەکانە.

لە پێناو سادەییدا، لەم باسەی کە لە دوای ئەوە دێت، بە هەموو ئەوانە ناودەبەم کە “کرێکاران” کە هاوبەش نین لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێناندا- هەرچەندە ئەمە بە تەواوی لەگەڵ بەکارهێنانی نەریتی ئەو زاراوەیە ناگونجێت. خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە دۆخێکدایە کە هێزی کاری کرێکار بکڕێت. کرێکار بە بەکارهێنانی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کاڵای نوێ بەرهەم دەهێنێت کە دەبنە موڵکی سەرمایەدار. خاڵی جەوهەری سەبارەت بەم پرۆسەیە، پەیوەندی نێوان ئەوەی کرێکار بەرهەمی دەهێنێت و ئەوەی مووچەی

پێدەدرێت، هەردووکیان لە ڕووی بەهای ڕاستەقینەوە پێوانە دەکرێن. تا ئەو جێگایەی گرێبەستی کار “بەخۆڕاییە”، ئەوەی کرێکار وەریدەگرێت، نەک بە بەهای ڕاستەقینەی ئەو کاڵایانەی کە بەرهەمی دەهێنێت، بەڵکو بە کەمترین پێداویستییەکانی و بە مەرجی سەرمایەدارەکان بە هێزی کار لە پێوەندی لەگەڵ ژمارەی کرێکاران کە کێبڕکێیان لەسەر دەکەن هەلی کارە. گرنگە تێبگەین کە تەنانەت لە ڕووی تیۆریشەوە پارەی کرێکار بە بەهای بەرهەمەکەی دیاری ناکرێت.

سەرمایەی ئەهلی مەیلی چڕبوونەوەی هەیە لە چەند دەستێکی کەمدا، بەشێکیش بەهۆی کێبڕکێی نێوان سەرمایەدارەکانەوە، بەشێکیش بەهۆی گەشەسەندنی تەکنەلۆژی و زیادبوونی دابەشکردنی، کار هاندەری پێکهێنانی یەکە گەورەکانی بەرهەمهێنانە لەسەر حیسابی بچووکتر. ئەنجامی ئەم پێشهاتانە ئۆلیگارشییەکی سەرمایەی تایبەتە کە دەسەڵاتە زە بەلاحەکەی تەنانەت لەلایەن کۆمەڵگەیەکی سیاسی ڕێکخراوەوە بە شێوەیەکی کاریگەر ناتوانرێت پشکنینیان بۆ بکرێت. ئەمە ڕاستە لەبەرئەوەی ئەندامانی دەستەی یاسادانانەکان لەلایەن لایەنە سیاسییەکانەوە هەڵدەبژێردرێن، کە تاڕادەیەکی زۆر لە لایەن سەرمایەدارە تایبەتەکانەوە پارەیان بۆ دابین دەکرێت یان بە شێوەیەکی تر کاریگەرییان لەسەرە کە بۆ هەموو مەبەستێکی کردەیی، دەنگدەران لە دەسەڵاتی یاسادانان جیا دەکەنەوە. دەرئەنجامەکەی ئەوەیە کە نوێنەرانی خەڵک لە ڕاستیدا بە ڕادەی پێویست بەرژەوەندیی چینە کەمدەرامەتەکانی دانیشتووان ناپارێزن. جگە لەوەش، لە هەلومەرجی هەبوودا، سەرمایەدارە تایبەتەکان بە ناچاری، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، سەرچاوە سەرەکییەکانی زانیاری (پرێس، ڕادیۆ، پەروەردە) کۆنترۆڵ دەکەن. بەم پێیە لەڕادەبەدەر قورسە و لەڕاستیدا لە زۆربەی حاڵەتەکاندا تەواو مەحاڵە کە تاکی هاووڵاتی بگاتە ئەنجامە بابەتییەکان و بە شێوەیەکی زیرەک سوود لە مافە سیاسییەکانی خۆی وەربگرێت.
بەم پێیە ئەو دۆخەی لە ئابوورییەکدا کە لەسەر بنەمای خاوەندارێتی تایبەتی سەرمایە دامەزراوە، بە دوو بنەمای سەرەکی تایبەتمەندە:
یەکەم، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان (سەرمایە) خاوەندارێتی تایبەتن و خاوەنەکانیان بەو شێوەیە بەقازانجی خۆیان دەگەڕێتەوە هەڵیدەسوڕێنن؛
دووەم: گرێبەستی کار ئازادانەیە. بەدڵنیاییەوە ئەمە بە مانای ئەوە نایەت کە بووترێت کۆمەڵگەیەکی خاوەنی سەرمایەداری هەیە. هەروەها پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە کرێکاران لە ڕێگەی خەباتێکی سیاسیی درێژخایەن و تاڵەوە سەرکەوتوو بوون لە

دەستبەرکردنی فەرمەکی تا ڕادەیەک باشترکراوی “گرێبەستی کاری ئازاد” بۆ هەندێک چین و توێژی کرێکاران. بەڵام بە کۆی گشتی، ئابووریی ئێستا جیاوازییەکی ئەوتۆی لەگەڵ سەرمایەداری “پاک”دا نییە.
بەرهەمهێنان بۆ قازانج ئەنجام دەدرێت نەک بۆ بەکارهێنان. هیچ بەڵگەیەک نییە کە هەموو ئەوانەی توانای کارکردنیان هەیە و ئارەزووی کارکردنیان هەیە هەمیشە لە دۆخێکدابن کە بتوانن کار بدۆزنەوە؛ تا ڕادەیەک و بەردەوام “سوپایەکی بێکاران” بوونی هەیە. کرێکاران بەردەوام لە ترسی لەدەستدانی کارەکەیدایە. بەو پێیەی کرێکارانی بێکار و کەم مووچە بازاڕێکی قازانجهێنەر دابین ناکەن، بەرهەمهێنانی کاڵای بەکاربەر سنووردار و دەرئەنجامەکی پرۆسەیەک سەختە. پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا زۆرجار دەبێتە هۆی بێکاری زیاتر نەک سووککردنی باری کارکردن بۆ هەمووان. پاڵنەری قازانج، بە هاوبەشی لەگەڵ کێبڕکێی نێوان سەرمایەدارەکان، بەرپرسە لە ناسەقامگیری لە کەڵەکەبوون و بەکارهێنانی سەرمایە کە هۆکارە بۆ نامۆبونێکی قووڵ. کێبڕکێی بێسنوور دەبێتە هۆکاری بێکاری زیاتر و پێکخستنی هۆشیاری کۆمەڵایەتی تاکەکان وەک ئەوەی پێشتر باسمکرد.

ئەم پێکخستنی هۆشیارییەی تاکەکان بە خراپترین خراپەی سەرمایەداری دەزانم. هەموو سیستەمی پەروەردەیی ئێمە بەدەست ئەم خراپەییەوە دەناڵێنێت. کێبڕکێیەکی بێتام لە زهنییەتی خوێندکاردا دەچێنرێت، کە ڕاهێنراوە چاوچنۆکانە هەوڵی بۆ دەستهێنانی سەرکەوتنبدا وەک ئامادەکارییەک بۆ پیشەکەی داهاتووی.
من قەناعەتم وایە تەنها یەک ڕێگە هەیە بۆ نەهێشتنی ئەم خراپەکارییە قورسانە، ئەویش لە ڕێگەی دامەزراندنی ئابوورییەکی سۆسیالیستییەوە، کە سیستەمێکی پەروەردەیی لەگەڵدا بێت و ئاراستەی ئامانجە کۆمەڵایەتییەکان بکات. لە ئابوورییەکی لەو جۆرەدا ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کۆمەڵگە خاوەندارێتی لێدەکات و بە شێوەیەکی پلان بۆ داڕێژراو بەکاردەهێنرێت. ئابووری پلان بۆ داڕێژراو، بەرهەمهێنان بەپێی پێویستی کۆمەڵگە ڕێکدەخات، ئەو کارانەی کە دەبێ ئەنجام بدرێت بەسەر هەموو ئەوانەی توانای کارکردنیان هەیە دابەش دەکات و گەرەنتی بژێوی ژیانی هەموو ژن و پیاو و منداڵێک دەکات. پەروەردەی تاک، سەرباری بەرەوپێشبردنی توانا زگماکییەکانی خۆی، هەوڵی بەرپرسیارێتی زیاتریش لەبەرانبەر کۆمەڵگەکەیدا دەدات.

سەرەڕای ئەوەش، پێویستە لەبیرمان بێت کە ئابوورییەکی پلان بۆ

داڕێژراو هەشتا سۆسیالیزم نییە. ئابوورییەکی پلان بۆ داڕێژراو وەک خۆی ڕەنگە لەگەڵ کۆیلەکردنی تەواوەتی تاکدا بێت. گەیشتن بە سۆسیالیزم پێویستی بە چارەسەرکردنی هەندێک کێشەی کۆمەڵایەتی-سیاسی لەڕادەبەدەر سەختە: چۆن دەکرێت، بە لەبەرچاوگرتنی ناوەندگەرایی دوور مەودای دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری، ڕێگری لە بیرۆکراسی بکرێت کە ببێت بە هەموو هێز و زیادەڕەوی؟ چۆن دەتوانرێت مافی تاک بپارێزرێت و بەو هۆیەوە بەرپەرچدانەوەیەکی دیموکراسی بە دەسەڵاتی بیرۆکراسی مسۆگەر بکرێت؟
ڕوونکردنەوە سەبارەت بە ئامانج و کێشەکانی سۆسیالیزم لە سەردەمی گواستنەوەی ئێمەدا زۆرترین گرنگی هەیە. بەو پێیەی لە هەلومەرجی ئێستادا باسکردنی ئازاد و بێ بەربەست لەم کێشانە کەوتۆتە ژێر تابۆیەکی بەهێزەوە، من بناغەی ئەم (گۆڤارە – Monthly Review) بە خزمەتێکی گشتیی گرنگ دەزانم.

-________

- ئەلبێرت ئەینیشتاین(١٤ی مارس١٨٧٩ لە دایکبووە، ١٨ی نیسانی١٩٥٥ کۆچی دوواییکردووە) فیزیازانێکی بەناوبانگی جیهانییە. ئەم بابەتە لە سەرەتادا لە ژمارەی یەکەمی Monthly Review لە ئایاری ١٩٤٩ بڵاوبۆتەوە.

سەرچاوە:
https://fau.digital.flvc.org/islandora/object/fau%3A5387/datastream/OBJ/view/Why_socialism_.pdf

---

بەراوردکردنی شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس و فروغ فروخزاد) بە پێی قوتابخانەی سلاقی..

توێژەر عەبدولسەلام ئیسماعیل سادق

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

AbdulsalamEsmailDownload

پارە لە سەرمایەداری و سوسیالزمدا. بەشی کۆتایی.. شیکردنەوەی کاوە کەریم

بۆ گوێگرتن لەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

هێگل.. بریا محمد

حەزی هێگل بۆ نوێبوونەوە، بووە هۆی ئەوەی هەموو ئەو خولیا و عەقڵییە کورتبینانە بەلاوە بنێت کە لەسەردەمی ڕۆشنگەریدا باڵا دەستبوون، بۆیە بەهاوکاری هۆڵدرین و شڵینگ، کاری بۆ ئەوە دەکرد خۆی لە جەکەوتە هزرییەکانی ئەو کاتە دەرباز بکات کە جەکەوتی بەسەر فەلسەفەی ئەڵمانیدا دیاربوو. لەم قۆناغەی تازە پێگەیشتنیدا، هێگل زۆر چاودێری ئاڵۆزییە کۆمەڵایەتییەکانی دەکردوو، زیاتریش حەزی لەخوێندنەوەی کتێبی مێژوویی بووە، بۆیە دەبینین لە نێو دەفتەری یادەوەری ڕۆژانەی خۆیدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە حەز دەکات لەداهاتوودا ببێتە مێژوونوس، مێژوونوسێک بێت ژیانی پیاوە مەزنەکان و، نەتەوە مەزنەکان و، ئەخلاق و دابونەریتیان بنوسێتەوە، بەها ئەخلاقی و ئاینییەکانیان بنوسێتەوە و تۆمار بکات.

بۆ ئەوەی ببێتە مێژوونوسیش، هێگل کاری زۆری لەسەر پەروەردەکردنی لایەنی خوێندنەوەی مێژووییانەی خۆی کردووە تێڕوانینیشی لەبارەی ژیان وابووە کە هەمووکەسێک دەبێت ژیانێکی سەربەخۆ و ئازادی هەبێت…

ئایدیالیزم: هێگڵ فەیلەسوفێکی ئایدیالیزمی بوو و مارکیێزیش تێڕوانینی خۆی دەربارەی ئایدیالیزم هەبووە، ئەو لای وایە ئایدیالیزم ئەو بیرکردنەوەیە کە سیستەمێکی گونجاو و ڕێکوپێک لە جیاتی واقیعێکی ئەزمونیی شێواو دادەنێ، کە لە خودی عەقڵ و فیکردا سەر هەڵدەدات، بەم پێیە، کاتێ ئایدیالیزم لەسەر ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی دا کاردەکات، ئەوا مەبەستی ئازاد کردنی کۆمەڵگەیە لە هەموو جۆرە داپڵۆسین و سەرکوتکردنێک، کە بەهۆی هۆکارە ڕەمەکی و ناعەقڵانییەکانەوە یا بێ پشتبەستن بە عەقڵەو ئەنجام دەدرێن، بۆ نموونە پێداویستییەکانی بازاڕ و هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی قازانجی زۆرتر و رکابەرایەتی نێوان دەزگا بەرهەمهێنەرەکان، ئەمانە هەموویان ئەو واقیعە شێواز و پڕ ئاژاوەیە پێکدێنن، کە مرۆڤی هاوچەرخ تێیدا دەژین، بۆیە ئایدیالیزم باشترین فریادڕەسێکە بۆ دەرباز کردنی مرۆڤ لەم بارودۆخە ئاڵۆزە.

کاتێک مارکیێز باسی ئایدیالیزم دەکات ئەوا ئەو بیرمەندە پتر مەبەستی فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەڵمانییە و لە فەلسەفەیەکی شۆڕشگێڕانەی لە قەڵەم دەدات، هیگڵ لای مارکیێز ڕابەری فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەڵمانییە، چونکە لای ئەو هێگڵ ڕۆڵێکی شۆڕشگێڕانەی بەعەقڵ بەخشیوە.

بریا محمد

سەرچاوە: 1. هێگڵ و سیاسەت، 2. هێگڵ و دوو لە قوتابیانی.

سێبەرێکی شکاو.. شیعری ستار ئەحمەد

هاتەوە
خەمێکی لەیەخەی گرێدا
رووی کردە ئاسۆیەك

سێبەری لەتیشکا خنکاوە
بەشانی حەسرەتا هەڵدەکشێ
لەبەیانییەکی ئاڵدا گەیشتە ئێرە
ئاسمان لەبەر نوچدانی رێگاکان
پاڵی بەشەپۆلی مەرامەوە دەنا
نسێکان دەستیان بۆ نوور پان دەکردەوە
خەريك بوو شينبم
لەگۆشەی زامێکا راکشێم
سینەی کردەوە
قەتماغەی چەندین ئەدگاری نیشاندام
ئەو رۆژانەی بەبیرما هێنایەوە
پەنجەکانی لەدەستما رووا
لێوەکانی بەئەشکم دەگەشایەوە
ئەمڕۆ دەزانیت
سیمایەك لەسیحری خوا دەچێ
نیگایەك بەبەژنی عەشقما هەڵدەگەڕێ
بەرکیان گرتووە
جڵەوی نزاکان دەگرن
ژوانگەیەك لەحەشارگەی خەونەکانا دەڕازێننەوە
لەپێشوازی گەڕانەوەی ئەوو
لەماڵاوایی دایکما
هێدی هێدی
وەکوو فرمێسك توامەوە
توولەڕێیەك ئەشکی سووری مێژینەمە
دەمباتە خزمەتی ئەو سێوانەی
بەزاری ئاگر داگیرسان
لە باڵەکانا هەڵدرانەوە

ستار ئەحمەد